त्वल्लाभेपिकिंस्यादतआह मामिति मामुपेत्यपुनर्द्वितीयवारंजन्मनामुवंति यज्जन्मदुःखानामालयभूतंमूढदृष्ट्याकिंचित्सुखालयत्वेपिअशाश्वतंनश्वरंतुच्छमित्यर्थः केनामुवंति महात्मानोयोगेनजितचित्ताः अतएवपरमांसंसिद्धिंमोक्षंगताः अगताअपिप्रत्यासन्नत्वाद्गताएव तथाब्रह्मलोकगतान्प्रकृत्यस्मर्यते ब्रह्मणासहतेसर्वेसंप्राप्तेप्रतिसंचरे परस्यांतेकृतात्मानःप्रविशंतिपरंपदमिति प्रतिसंचरेब्राह्मेप्रलये परस्यचतुर्मुखस्यअंतेनाशे ॥१५॥ त्वदलाभेपिकिंस्यादतआह आब्रह्मेति आब्रह्मभुवनात्ब्रह्मलोकमभिव्याप्य ब्रह्मलोकेनसहैवेत्यर्थः लोकाःपुनरावर्त्तिनः पुनरावृत्तिस्वभावाः हेअर्जुन शेषंस्पष्टं अत्रेयंव्यवस्था ये क्रममुक्तिफलाभिर्दहरादिविद्याभिःब्रह्मलोकंगतास्तेतत्रैवज्ञानंप्राप्यब्रह्मणासहमुच्यंते येतुपंचाग्निविद्याभिर्ब्रह्मलोकंगतास्तेऽनुपासितपरमेश्वराःपुनरावर्त्तंतइति ॥१६॥ आवृत्तिभाजांकालपरिच्छेदमाह सहस्रेति युगशब्दोत्रचतुर्युगपर्यायःचतुर्युगसहस्रंतुब्रह्मणोदिनमुच्यतइतिपुराणांतरदर्शनात् सहस्रंचतुर्युगानिपर्यंतोवसानंयस्यचतुर्युगसहस्रंब्रह्मणोदिनं रात्रिरपितावतीत्याह रात्रिमिति अत्रापिचतुर्युगसहस्राणां अंतेभवतितांचतुर्युगसहस्रांतां तेप्रसिद्धाअहोरात्रविदोजनाविदुः ॥ १७ ॥ किंब्रह्मणोद्भिजायतेकिंवारात्रावित्यतआह अव्यक्तादिति अत्रदैनंदिनसृष्टिप्रलययोःप्रकृतत्वादव्यक्तशब्देननाव्याकृतंवियदादि कारणमिहग्राह्यं तदाआकाशादीनांसत्त्वात् किंतर्हिप्रजापतेःस्वापावस्थैवेहाव्यक्तशब्दार्थः अयंभावः प्रजापतेःस्वापकालेतत्कल्पितःस्थावरजंगमप्रपंचःसर्वोपितदीयेऽज्ञानेऽव्याकृताख्येलीयतेराव्यागमे त

मामुपेत्यपुनर्जन्मदुःखालयमशाश्वतं ॥ नाप्नुवंतिमहात्मानःसंसिद्धिंपरमांगताः ॥ १५ ॥ आब्रह्मभुवनाल्लोकाःपुनरावर्त्तिनोर्जुन ॥ मामुपेत्यतुकौंतेयपुनर्जन्मनविद्यते ॥ १६ ॥ सहस्रयुगपर्यंतमहर्यद्ब्रह्मणोविदुः ॥ रात्रिंयुगसहस्रांतांतेऽहोरात्रविदोजनाः ॥ १७ ॥ अव्यक्ताद्व्यक्तयःसर्वाःप्रभवंत्यहरागमे ॥ रात्र्यागमेप्रलीयंतेतत्रैवाव्यक्तसंज्ञके ॥ १८ ॥ भूतग्रामःसएवायंभूत्वाभूत्वाप्रलीयते ॥ रात्र्यागमेऽवशःपार्थप्रभवत्यहरागमे ॥ १९ ॥ परस्तस्मात्तुभावोन्योव्यक्तोव्यक्तात्सनातनः ॥ यःससर्वेषुभूतेषुनश्यत्सुनविनश्यति ॥ २० ॥

थादिवसागमेपुनस्तएवयथापूर्वमाविर्भवति एवंदृष्टिसृष्टिन्यायेनास्मत्कल्पितोप्ययंवियदादिप्रपंचोऽस्मत्सुषुप्तौलीयतेअस्मत्प्रबोधेयथापूर्वंप्रादुर्भवतीति ॥ १८ ॥ कृतहानाकृताभ्यागमदोषापनुत्तयेबंधमोक्षशास्त्रप्रवृत्तिसाफल्यायचअविद्यादिवशादवशोयंभूतग्रामःपुनःपुनर्भूत्वापुनःपुनःप्रलीयतइत्याहवैराग्योत्पादनार्थं भूतग्रामइति अहरागमेभूत्वाभूत्वारात्र्यागमेप्रलीयतइतियोजना सएवभूत्वाप्रलीयतेनान्योऽभिनवोभवतीत्यर्थः कुतः यतोऽवशः अविद्याकामकर्माधीनस्तस्मात्सर्वानर्थबीजभूतायाअविद्यायाविद्ययाउच्छेदेजन्ममरणप्रवाहविच्छेदायावश्यंयतितव्यमित्यर्थः ॥ १९ ॥ एवंब्रह्मभुवनांतानामावृत्तिव्याख्याययत्प्राप्तानामावृत्तिर्नास्तितदक्षरंपरमंब्रह्मेत्युपक्रांतंवस्तुलक्षयति परस्तस्मादितित्रिभिः परइति तस्मादव्यक्तात्भूतग्रामबीजभूतादविद्यालक्षणादनृतात् अन्योऽत्यंतविलक्षणोभावःसत्ता तुशब्दात्पराभिमतंसत्तासामान्यंवारयति तस्यसामान्यादिभ्योव्यावृत्तत्वात् अस्यचसर्वानुगतत्वात् सनातनोनित्यैकरूपः उपाधिमान्हिउपाधिविक्रियया नित्यंविक्रियतइवभाति अयंत्वनुपाधित्वान्नित्यैकरूपएवयःसभावःसर्वेषुभूतेषुवियदादिषुनश्यत्सुनविनश्यतिकेवलसत्तारूपत्वात् एतेनतस्यकालत्रयाबाध्यत्वंनित्यत्वंचोक्तं ॥ २० ॥

Digitized by Google